

Eugeniusz Tomaszewski
(Warszawa)

MATERIAŁY WŁADYSŁAWA DESZCZKI
(1892 – 1941)
(III – 27)

Władysław Deszczka urodził się 2 marca 1892 r. w Ostrożeniu pow. garwoliński. Był synem Antoniego, rolnika i Julii z Paprockich. Od dzieciństwa interesował się geografią i fotografią. Po zdaniu matury wyjechał do Argentyny, gdzie chciał osiedlić się jako osadnik. Powrócił jednak do kraju i we wrześniu 1913 r. został powołany do służby w armii rosyjskiej. Służył w IV batalionie saperów syberyjskich (wrzesień 1914–maj 1915). Ukończył podchorążówkę Wojsk Taborów i był żołnierzem Armii Polskiej we Francji. W latach 11.11.1918–15.04.1921 służył w Wojsku Polskim, do której zaciągnął się jako ochotnik, walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Wystąpił z wojska w stopniu podporucznika rezerwy. Ukończył Szkołę Inżynierską im. Hipolita Wawelberga w Warszawie, następnie rozpoczął studia wyższe na Kursach Naukowych (późniejszej Wolnej Wszechnicy Polskiej) i Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego.

22 stycznia 1920 roku w kościele Zbawiciela w Warszawie ożenił się z Emilią Sabiną Jordan-Rozwadowską.

Od 1921 r. mieszkał w Poznaniu. Zgłosił się na studia do prof. Stanisława Pawłowskiego, którego był asystentem. Rozpoczął wtedy pracę naukową na Uniwersytecie Poznańskim, zajmując się głównie antropogeografią i odbywając szereg podróży naukowych, m.in. do Rumunii i Skandynawii. Stopień naukowy doktora uzyskał na podstawie pracy o rozmieszczeniu domów i osiedli w Polsce.

Po uzyskaniu doktoratu przeniósł się w 1929 r. na stałe do Warszawy, gdzie pracował na Uniwersytecie Warszawskim i w Wojskowym Instytucie Geograficznym. Brał także udział w wielu dyskusjach nad programami szkolnymi w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, będąc również autorem szeregu recenzji tych programów, pracował w Komisji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dla ustalenia urzędowej nomenklatury miejscowości, jak również na polu edycyjnym (m.in. w Komitecie Wydania Dzieł Wacława Nałkowskiego), czy też jako wykładowca w Towarzystwie Rozwoju Ziem Wschodnich. Ponadto współpracował z Instytutem Bałtyckim i Komisją Geograficzną Polskiej Akademii Umiejętności, a także uczestniczył w pracach Polskiego Towarzystwa Geograficznego.

Był autorem artykułów: *Przyczynek do charakterystyki opadów atmosferycznych Bydgoszczy w letniej porze roku* (1926); *Regionalizm; Rozmieszczenie domów oraz wielkość i rozmieszczenie osiedli w Polsce* (1931) i *Kilka uwag o graficznym przedstawieniu liczb absolutnych i względnych (diagramy i kartogramy)* (1934).

We wrześniu 1939 r. szykował się do odbycia kolejnej podróży m.in. do Bułgarii i Francji. Przeszkodził temu wybuch wojny. Powołany do armii czynnej, został wzięty do niewoli przez wojska rosyjskie i umieszczony w obozie w Kozielsku.

Zamordowany w Katyniu, pochowany został na polskim Cmentarzu Wojennym w Katyniu. Odznaczony Krzyżem Walecznych, w 2007 r. decyzją Ministra Obrony Narodowej został mianowany na stopień porucznika Wojska Polskiego. Przed kościołem parafialnym w Gończycach, został posadzony dąb poświęcony jego pamięci.

Materiały Władysława Deszczki trafiły do Archiwum Polskiej Akademii Nauk w dwóch partiach. Pierwszą partię Archiwum nabyło drogą zakupu 8 września 1956 r. od wdowy po zmarłym – Emilii Deszczkowej. Po zakończeniu opracowywania tych materiałów, wdowa przekazała w maju 1957 r. jako dar, pozostałą część zachowanych materiałów - głównie korespondencję. Ten nowy nabytek rozszerzył znacznie uporządkowaną uprzednio partię spuścizny z 62 do 97 jednostek, zmuszając tym samym opracowującego spuściznę do

zaniechania poprzednio nadanego układu i przystąpienie do jednolitego opracowania połączonych części materiałów. Ostatecznie materiały W. Deszczki zostały podzielone na sześć grup. Na pierwszą składają się materiały naukowe, które stanowią znaczną część spuścizny. Znajdujemy w niej rękopisy artykułów naukowych (ważniejsze z nich: *Powszechne błędy geograficzne*, *Nazwy na mapie*, *Rowa Mew w Zatoce Puckiej*), maszynopisy podręczników szkolnych do geografii (nie wydane z powodu wybuchu wojny), wykłady w Towarzystwie Rozwoju Ziemi Wschodnich i wreszcie materiały warsztatowe. Część materiałów składających się na utworzone jednostki posiada charakter fragmentaryczny. Pewnej partii materiałów tej grupy, zwłaszcza warsztatowych będących w dużej rozsypane i niekompletnych, nie udało się nadać zorganizowanego układu wewnątrz jednostek, z powodu braku cech powiązania wewnętrznego.

Drugą grupę tworzą materiały dotyczące działalności naukowej twórcy spuścizny. Umieszczony w jej ramach *Dziennik podróży po Rumunii* napisany został przez uczestników wycieczki, studentów Uniwersytetu Poznańskiego, której W. Deszczka był kierownikiem naukowym w okresie jego asystentury w Poznaniu. Jest on również autorem jednej części *Dziennika*. Do tej jednostki sporządzony został przez opracowującego spuściznę, skorowidz alfabetyczny autorów poszczególnych części dziennika (zob. aneks 1).

Interesujące materiały Komitetu Wydania Dzieł Wacława Nałkowskiego, którego W. Deszczka był sekretarzem, dają obraz ówczesnej sytuacji wydawniczej. Niestety podobnie do większości materiałów tej grupy, zachowane są tylko szczątkowo.

Nieliczne materiały biograficzne, na które składają się dowód osobisty i zaświadczenia urzędowe, stanowią trzecią grupę.

Największą ilość jednostek zawiera czwarta grupa materiałów, obejmująca korespondencję, którą podzielono na dwie podgrupy: wychodzącą, tej jest znacznie mniejsza ilość, oraz wpływającą. Znajdujemy w niej niemałą ilość korespondencji z zagranicznymi towarzystwami naukowymi, do których W. Deszczka zwracał się z prośbą o dostarczenie mu potrzebnych ilustracji do przygotowywanych opracowań naukowych.

Recenzję nieznanego pióra, dotyczącą przygotowanego do druku przez W. Deszczkę podręcznika szkolnego *Europa* i druk Listu otwartego do p. prof. dr St. Lencewicza, połączono w piątą grupę.

Wreszcie na ostatnią szóstą grupę składają się materiały fotograficzne. Są to zdjęcia i klisze z licznych wycieczek po kraju i zagranicy, które w zależności od umieszczonego na odwrocie opisu twórcy spuścizny, ułożono w jednostki po części chronologiczne (odtworząc w ten sposób pierwotny układ nadany przez W. Deszczkę), a częściowo też topograficznie. Natomiast dużą grupę nieopisanych fotografii, bądź też opisanych, ale nie wiążących się ze sobą, złączono w jedną jednostkę, nie nadając jej zorganizowanego układu wewnętrznego. Podobnie połączono wszystkie klisze. Podjęte próby znalezienia powiązania zdjęć z materiałami tekstowymi, a zwłaszcza połączenia z podręcznikami geografii, mającymi oznaczone miejsca na fotografii, nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. W trakcie porządkowania stwierdzono bowiem, że zachowane materiały fotograficzne stanowiły tylko dokumentację wycieczek W. Deszczki, a materiał ilustracyjny do podręcznika musiał ulec zaginięciu.

Materiały Władysława Deszczki w Archiwum PAN otrzymały sygnaturę III-27, w bazie szukajwarchiwach ma nr 150. Inwentarz zawiera 97 jednostek archiwalnych i jeden aneks.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

I. Prace naukowe	1 – 27
A. Artykuły	1 – 6

B. Wykłady, recenzje i artykuły wspomnieniowe	7 – 13
C. Podręczniki	14 – 21
D. Notatki i materiały warsztatowe	22 - 27
II. Materiały działalności naukowej	28 – 34
III. Materiały biograficzne	35 – 36
IV. Korespondencja	37-85
A. Wychodząca	37 – 42
B. Wpływająca	43 – 85
V. Materiały o twórcy spuścizny i obce	86 – 87
VI. Materiały fotograficzne	88 – 97
Aneks	1

I. PRACE NAUKOWE

A. Artykuły

1. *Powszechne błędy geograficzne*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 5
2. *Nazwy na mapie*
Artykuł niekompletny
B.d., rkp., l. k. 14 Uwaga zakażone pleśnią!
3. *Kartografia Syberii*
Zarys historii rozwoju, stan niekompletny
B.d., rkp., l., k. 22
4. *Polacy w kulturze Syberii*
Artykuł niekompletny
B.d., rkp., l., k. 3
5. *Rowa Mew w Zatoce Puckiej*
Artykuł niekompletny
B.d., rkp., l., k. 23
6. *Węgiel*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 9

B. Wykłady, recenzje, artykuły wspomnieniowe

7. Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich
Wykłady, fragment
1935, rkp., l., k. 3
8. *Uwagi o projekcie programu geografii gospodarczej w szkołach przysposobienia spółdzielczego I stopnia*
1938, masz., l., k. 8
9. *Kazimierza Wójcikiewicza, Geografia fizyczna i gospodarcza ogólna*
Ocena podręcznika szkolnego

B.d., masz., l., k. 10

10. *Geografia gospodarczej Polski*
Recenzja, godło „Morszyn”
1936, masz., l., k. 7

11. Program geografii gospodarczej
Ocena projektu
1937, masz., l., k. 9

12. *Stanisław Pawłowski, profesor zwyczajny geografii w Uniwersytecie Poznańskim*
Notatka biograficzna
1935, masz., l., k. 2

13. *Stanisław Nowakowski*
Wspomnienie pośmiertne
Po 1938, masz., l., k. 9

C. Podręczniki

14. *Europa*
Podręcznik szkolny
B.d., rkp., masz., l., k. 268 + 18

15. *Polska*
Podręcznik szkolny
B.d., rkp., masz., l., k. 58 + 24

16. *Geografia dla V klasy szkoły powszechnej*
Podręcznik
B.d., masz., sz., k. 149

17. *Geografia dla V klasy szkoły powszechnej*
Podręcznik wraz z uwagami autora dla Komisji Oceny Podręczników Szkolnych
B.d., masz., l., k. 150

18. *Geografia dla VI klasy szkoły powszechnej*
Podręcznik dla kursu „A”
B.d., masz. opr., k. 139

19. Jw.
Podręcznik dla kursu „B”, wraz z uwagami autora dla Komisji Oceny Podręczników Szkolnych
B.d., masz. opr., k. 149

20. Jw.
Podręcznik dla kursu „A” wraz z uwagami autora dla Komisji Oceny Podręczników Szkolnych
B.d., masz., l., k. 143

21. Jw.

Podręcznik dla kursu „B” wraz z uwagami autora dla Komisji Oceny Podręczników Szkolnych
B.d., masz., l., k. 151

D. Notatki i materiały warsztatowe

22. *Z krainy srebra*
Pierwsze wrażenia z Argentyny
B.d., masz., l., k. 4
23. Atlas sztokholmski Fryderyka Getkanta
Notatka
1934, rkp., l., k. 4
24. Geografia Syberii
Notatki, wypisy
B.d., rkp., l., k. 64
25. *Wykaz miast*
Spis z uzupełnieniami W. D.
B.d., rkp., masz., k. 12
26. Notatki biograficzne
B.d., rkp., l., k. 18
27. Różne materiały warsztatowe
B.d., rkp., l., k. 14

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI NAUKOWEJ

28. *Dziennik podróży po Rumunii*
Wycieczka studentów Uniwersytetu Poznańskiego
1928, masz., sz., k. 61, zob. aneks 1
29. Współpraca z Komisją Geograficzną PAU
1927– 1932, l., k. 4
30. Współpraca z Instytutem Bałtyckim
1930, 1937, l., k. 8
31. Komitet Wydania Dzieł Wacława Nałkowskiego
1937, l., k. 7
32. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
Zamówienia recenzji i zaproszenia na konferencje w sprawie programów szkolnych
1930– 1939, l., k. 14
33. Komisja przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych dla opracowania wniosków w sprawie ustalenia nowej urzędowej nomenklatury miejscowości w Polsce
1928 – 1930, l., k. 21

34. Towarzystwo Oświaty Zawodowej
Umowa wydawnicza
1939, l., k. 2

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

35. Dokumenty osobiste
Dowód osobiste, paszport
1928, rkp., druk, sz., k. 40
36. Zaświadczenia urzędowe
1924, 1939, masz., l., k. 3

IV. KORESPONDENCJA

A. Wychodząca

37. André Chaix
1932, l. 1, k. 1
38. Chapman Hall, Ltd.
1933, l. 1, k. 1
39. Dyrektor Biblioteki Narodowej
1937, l. 1, k. 1
40. Generaldirection der Bulgarischen Staatseisenbahnen und Häfen
1933, l. 1, k. 1
41. Redakcja Polskiego Słownika Biograficznego
1937, l. 1, k. 1
42. Vereiniging „Nederland in den Vremde”
b.d., l. 1, k. 1

B. Wpływająca

43. Biblioteka Narodowa
1937, l. 1, k. 1
44. Franciszek Bujak
1934, l. 1, k. 1
45. Bureau National de Renseignements de Tourisme de Varsovie
1933, l. 1, k. 1
46. J. St. Cezak
1931, l. 1, k. 1
47. André Chaix
1932, l. 4, k. 5

48. Društvo za Saobraćaj i Turista u Kraljevini Jugoslaviji
1931, l. 1, k. 1
49. Les Éditions d'Art. „Ivon”
1932, l. 1, k. 1
50. Generaldirektion der Bulgarischen Staatseisenbahnen und Häfen
1933, l. 1, k. 1
51. Instytut Geograficzny Uniwersytetu Poznańskiego
1933, 1937, l. 2, k. 2
52. Komitet Organizacyjny II Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów w Polsce
1927, l. 1, k. 1
53. Władysław Kosankiewicz
1933, l. 1, k. 1
54. Włodzimierz Kubijowicz
1935, l. 1, k. 1
55. Magyar Földrajzi Tarsaság
1932, l. 1, k. 1
56. „Mazo”
1931, l. 1, k. 1
57. A. Melesin
1937, l. 3, k. 3
58. Międzynarodowy Kongres Geograficzny, Warszawa 1934
1934, l. 1, k. 1
59. Ministère de l'Économie Nationale République Hellénique
1931, l. 1, k. 1
60. Ministerstvo Zahraněních Věci Československé Republiky
1932, l. 1, k. 1
61. Det Norske Geografiske Selskab
1932, l. 1, k. 2
62. Jan Nowak
1935, l. 1, k. 1
63. Stanisław Nowakowski
1930 – 1931, l. 3, k. 3
64. B[olesław] Olszewicz
1930, l. 1, k. 1

65. Piotrowski
1934, l. 1, k. 1
66. Polskie Towarzystwo Geograficzne
1937, l. 1, k. 1
67. Presedintia Consiliulu de Ministri
1932, l. 1, k. 1
68. Real Sociedad Geografica Madrid
1931, l. 1, k. 1
69. Reale Societa Geografica Italiana
1932, l. 2, k. 2
70. A. Remiszewski
1935, l. 1, k. 1
71. Royal Geographical Society
1932 – 1933, l. 2, k. 2
72. Ž. Simche
1931, l. 2, k. 3
73. Jerzy Smoleński
1931, l. 1, k. 1
74. Sociedade de Geografia de Lisboa
1932, l. 2, k. 2
75. Societas Geographica Fenniae
1932, l. 1, k. 1
76. Société Royale Belge de Géographie
1931, l. 1, k. 2
77. Société Royale de Géographie d'Anvers
1932, l. 1, k. 2
78. „Sojuzfoto”
1933, l. 2, k. 2
79. Svenska Trafikförbundet
1932, l. 1, k. 1
80. Touring Club de Belgique
1932, l. 1, k. 1
81. Towarzystwo Rozwoju Ziemi Wschodnich
1935, l. 1, k. 1

82. Vereeniging „Nederland in den Vremde”
1932, l. 2, k. 2
83. „Wszechświat”
1930, l. 2, k. 2
84. Bogdan Żaborski [?]
1930, l. 1, k. 1
85. Zrzeszenie Polskich Nauczycieli Geografii
1931, l. 2, k. 2

V. MATERIAŁY O TWÓRCY SPUŚCIZNY I OBCE

86. Uwagi o *Geografii Europy*.
Recenzja pracy W. D. przez nieznanego autora
B.d., masz., l. 1, k. 21
87. List otwarty do p. prof. dr St. Lencewicza
1939, druk., l., k. 4

VI. MATERIAŁY FOTOGRAFICZNE

88. Fotografie
1929, l., k. 6
89. Fotografie
1935, l., k. 24
90. Fotografie
1936, l., k. 43
91. Fotografie
1937, l., k. 38
92. Fotografie
1938, l., k. 52
93. Fotografie z Tallina
B.d., l., k. 11
94. Fotografie z Kopenhagi
B.d., l., k. 10
95. Fotografie ze Sztokholmu
B.d., l., k. 6
96. Fotografie różne
B.d., l., k. 128

97. Klisze fotograficzne
B.d., l., k. 177

ANEKS 1

J. 28. *Dziennik podróży po Rumunii*

Deszczka Wł.
Dylik J.
Galon R.
Kiełczewska M.
Malicki L.
Mochówna M.
Pieczonkówna
Raczkiewicz
Rejewska
Thomasówna
Włodarczyk K.
Wysznaska N.
Żakówna M.
Zakrzewska